

مسئولیت‌پذیری اجتماعی در پروژه‌های شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی

علی محقر*^۱ و روح اله قاسمی^۲

چکیده

طرح شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران مهم‌ترین طرح توسعه‌ای دانشگاهی کشور برای حرکت به سمت دانشگاه نسل سوم و چهارم است. این طرح و پروژه‌های آن با محدوده‌ی ۳۲ هکتاری خود در قلب شهر تهران در طول دو دهه گذشته، با مسائل اجتماعی مختلفی روبرو بوده است. در این پژوهش، شواهد مسئولیت اجتماعی در طرح شامل تجارب عملی و راهکارهای اجرایی شناسایی و تحلیل شدند. هدف این مقاله شناسایی مصادیق مسئولیت‌پذیری اجتماعی نسبت به جامعه در پروژه‌های طرح شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران، به‌عنوان نمونه‌ای از تلاش عملی برای حرکت به سمت دانشگاه نسل نوین مسئولیت‌پذیر است. این پژوهش کاربردی، یک توصیفی - پیمایشی است و در آن از مرور ادبیات و مصاحبه استفاده شد. جامعه‌ی آماری شامل ساکنین محدوده پروژه‌ی شهر دانش، متخصصان حوزه اخلاق سازمانی، مدیران و کارشناسان دفتر مرکزی طرح شهر دانش است. از روش نمونه‌گیری گلوله برفی بهره گرفته شد و اشیاع نظری با ۱۸ مصاحبه اتفاق افتاد. بر اساس مصاحبه‌های انجام‌شده، مهم‌ترین مصادیق مسئولیت‌پذیری اجتماعی شهر دانش در چهار حوزه‌ی مسئولیت‌پذیری در حوزه‌های اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه شناسایی و تحلیل شدند. یافته‌های این پژوهش می‌تواند راهنمای خوبی برای خطامشی‌گذاران،

---

^۱ نویسنده مسئول: مدیر اجرایی طرح شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران، استاد گروه مدیریت صنعتی، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، تهران، رایانامه: amohaghar@ut.ac.ir

^۲ پژوهشگر پس‌ادکتری مدیریت، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران.

مدیران و مجریان پروژه‌های کلان توسعه‌ای دانشگاه‌ها در سطح کشور باشد و به‌عنوان چراغ راهی برای رسیدن به مصادیق دانشگاه نسل سوم و چهارم اخلاق‌مدار در نظر گرفته شود.

کلیدواژه‌ها: مسئولیت‌پذیری اجتماعی، دانشگاه نسل چهارم، پروژه‌های شهر دانش، دانشگاه تهران، دانشگاه علوم پزشکی تهران

مقدمه

نقش کلیدی دانشگاه‌ها در تربیت نیروی کار متخصص سبب شده تا در کشورهای مختلف به‌ویژه کشورهای توسعه‌یافته، به تغییرات و تحولاتی جدی بپردازند. در این تطور تاریخی چهار نسل دانشگاه‌ها شکل گرفته است. هدف دانشگاه نسل اول (آموزش‌محور) آموزش و تربیت نیروی انسانی متخصص بود. آن‌ها تنها بر آموزش صرف تأکید داشتند. بیشترشان تأکید دانشگاه‌های نسل دوم (پژوهش‌محور) بر پژوهش و تولید علم بود. در اواخر قرن ۱۹، دانشگاه‌های پژوهش‌محور گسترش یافتند. در واقع در دانشگاه‌های نسل دوم، هدف آموزش و پژوهش بود. هدف دانشگاه نسل سوم (فناوری‌محور) آموزش، تحقیق و استفاده از دانش و خلق فناوری بوده است. دانشگاه نسل سوم، به دنبال ایجاد ارزش‌افزوده است و خروجی آن حرفه‌ای‌ها، افراد دانشگاهی و کارآفرینان هستند، زبان رایج آن انگلیسی بوده است و مدیریت آن به‌صورت مدیریت حرفه‌ای صورت می‌گیرد (ویسما^۱، ۲۰۰۹). تجاری‌سازی دانش و دانشگاه کارآفرین به‌صورت یک باور در دانشگاه‌های نسل چهارم (کسب‌وکار محور) مورد توجه قرار گرفت. بسیاری از دانشگاه‌های تراز اول جهان حرکت به سمت دانشگاه کسب‌وکار محور را جزو کلیدی‌ترین استراتژی‌های خود قرار دادند. دانشگاه نسل چهارم، دگرگون‌ساز کسب‌وکارهای کشور هستند. دانشگاه‌های نسل چهارم در اطراف خود شرکت‌ها و کسب‌وکارهای دانش‌بنیان، شبکه‌هایی از نوآوری و انتقال دانش و شهر چندرسانه‌ای را ایجاد می‌کنند (آلن^۲، ۲۰۱۰؛ پووالوسکی^۳، ۲۰۱۱ و زیوتی^۴، ۲۰۱۵). از این رو در قلب شهر تهران،

^۱ Wissema

^۲ Allen

^۳ Pawłowski

^۴ Zuti

ایده‌ی طرح شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران برای حرکت به سمت دانشگاه نسل سوم و چهارم شکل گرفت؛ بنابراین به نظر می‌رسد شهر دانش می‌تواند با حرکت به سمت دانشگاه‌های نسل جدید محور این تحولات در شهر تهران و کشور باشد.

ایده‌ی جدیدی در قلب شهر تهران در حال شکل‌گیری است که به‌تازگی بیش‌ازپیش مورد توجه دانشجویان، دانشگاهیان، نخبگان، خط‌مشی‌گذاران، دغدغه‌مندان و حتی سرمایه‌گذاران قرار گرفته است. طرح شهر دانش چهره‌ی جدیدی به شهر تهران می‌دهد که نمی‌توان مزایای علمی، فناوریانه، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آن را به‌آسانی نادیده گرفت. همان‌گونه که دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران در طول تاریخ درخشان خود همواره در ارتقای بسیاری از مناسبات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سلامت و زیست‌محیطی کشور مؤثر بوده‌اند، طرح شهر دانش نیز می‌تواند نقطه‌ی عطفی برای توسعه پایدار کشور و کلان‌شهر تهران با ظهور نسل جدیدی از دانشگاه‌ها باشد (روابط عمومی دانشگاه تهران، ۱۳۹۷). طرح ساماندهی و توسعه‌ی دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران ابتدا در سال ۱۳۸۲ باهدف افزایش کمی سرانه‌ی فضای آموزشی و پژوهشی دو دانشگاه تصویب شد و با کمک تأمین منابع مالی اولیه تا حد زیادی به هدف اولیه خود نائل شد، اما از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ روند کندی را پیش گرفت و از سال ۱۳۹۳ باهدف توسعه‌ی فضاهای آموزشی، پژوهشی و فناوری و تأکید بر همکاری متقابل میان شهر و دانشگاه در راستای ایجاد دانشگاهی کارآفرین، سبز و هوشمند دوباره احیا شد و از سال ۱۳۹۴ با ایده‌ی جدید ایجاد شهر دانش (دانشگاه سبز، کارآفرین و هوشمند) روح تازه‌ای گرفت و با شتاب هر چه بیشتر در حال پیگیری است. اجرای این طرح به‌نوعی مسئولیت‌پذیری دو دانشگاه نسبت به جامعه را نشان می‌دهد. درواقع از امکانات ایجادشده با کمک این طرح جهت هویت‌بخشی به کلان‌شهر تهران به‌عنوان شهر دانش بهره گرفته می‌شود (محرر، ماه بانوئی و قاسمی^۱، ۲۰۱۷، ۸۲). این طرح و پروژه‌های آن با محدوده‌ی خود در قلب شهر تهران در طول دو دهه‌ی گذشته، با مسائل اجتماعی مختلفی روبرو بوده است. پس از بازبینی طرح اولیه، سعی شده است تا ملاحظات اجتماعی و توجه به ذی‌نفعان مختلف شامل ساکنین محدوده‌ی طرح، کسب‌وکارهای محلی، اعضای هیئت‌علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان، سازمان‌های

^۱ Mohaghar, Mahbanoeei & Ghasemi

همکاری کننده با دانشگاه، محیط بیرونی آن یعنی جامعه و نگرش آحاد جامعه به اخلاق نیز در نظر گرفته شده است. دفتر مدیریت شهر دانش تجارب عملی و راهکارهای اجرایی را به صورت مسئولیت اجتماعی نسبت به جامعه در پاسخ به محیط اجتماعی طرح ارائه و پیاده کرده‌اند.

مسئولیت‌پذیری اجتماعی

امروزه مسائل اخلاقی و مسئولیت‌های اجتماعی سازمانی، از دغدغه‌های کلیدی بسیاری از مدیران و پژوهشگران است (پورعزت، زارعی متین، یزدانی و ماه‌بانوئی^۱، ۲۰۱۹، ۱). مسئولیت اجتماعی در برابر پیامدهای ناگوار و ناخوشایند پیشرفت‌های بشری در دهه‌های گذشته بیش‌ازپیش مورد توجه قرار گرفته است و این موضوع به خاطر پیشرفت‌های علمی و فنی است که در بسیاری از موارد منجر به تغییراتی در توازن اجتماعی و زیست‌محیطی شده‌اند. سازمان بین‌المللی استانداردسازی^۲، ISO 26000 را در حوزه‌ی مسئولیت‌پذیری اجتماعی مطرح کرده است. بر اساس تعریف استاندارد ایزو ۲۶۰۰۰، مسئولیت اجتماعی آگاهی یک سازمان از اثراتی است که تصمیماتش بر جامعه و محیط‌زیست می‌گذارد و از طریق رفتار اخلاقی و شفافیت که نشان می‌دهد به توسعه‌ی پایدار کمک می‌کند. هفت اصل اساسی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در این استاندارد عبارت‌اند از: پاسخگویی، شفافیت، رفتار اخلاقی، احترام به منافع ذی‌نفعان، احترام به حاکمیت قانون، احترام به قوانین بین‌المللی، احترام و توجه به هنجارهای بین‌المللی رفتار و احترام به حقوق بشر (ایزو ۲۶۰۰۰، ۲۰۱۰). رشد روزافزون مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها به عنوان دستورالعملی برای کسب‌وکار اخلاقی مشهود است. گستره‌ی این مفهوم و حرکت آن را می‌توان از تعداد زیاد انتشارات، همایش‌ها و سازمان‌های فعال در این زمینه دریافت (حبیبی، وظیفه دوست و جعفری، ۱۳۹۵، ۱۲۵). کارول^۳ چهار مؤلفه اصلی پاسخگویی‌های اقتصادی^۴، پاسخگویی‌های قانونی^۵، پاسخگویی‌های اخلاقی^۶ و پاسخگویی‌های بشردوستانه^۷ برای

^۱ Poorezzat, Zarei Matin, & Yazdani, Mahbanooei

^۲ International Organization for Standardization (ISO)

^۳ Carroll

^۴ Economic Responsibilities

^۵ legal Responsibilities

^۶ Ethical Responsibilities

^۷ PhilaUniversity Social Responsibility in Europe and Development of a Community Reference Framework (EU-USR)thropic responsibilities

مسئولیت‌پذیری اجتماعی معرفی نموده است (کارول، ۱۹۹۱، ۴۲). در سه مدل اصل مسئولیت-پذیری اجتماعی شامل مدل هرمی^۱، مدل دواير متقاطع^۲ و مدل دواير متحدالمرکز^۳ همین چهار بعد مدنظر بوده است (گوا^۴، ۲۰۰۸، ۵).

مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه

باوجوداینکه مبانی و اصول مسئولیت‌پذیری اجتماعی همچنان به‌طور فراگیر در حوزه‌ی صنعت و کسب‌وکار موردتوجه است، بااین‌حال تعدادی از این مبانی می‌توانند در فعالیت‌های دانشگاهی به‌عنوان یک سازمان صدق کنند. به‌ویژه با کاهش تمایل دولت‌ها در پرداخت منابع مالی دولتی به دانشگاه‌ها و شکل‌گیری دانشگاه‌های نسل چهارم که به سمت تجاری‌شدن، کسب‌وکار محور بودن و رقابتی‌تر شدن پیش می‌روند، این موضوع اهمیت بیشتری پیدا کرده و دانشگاه‌ها بیش‌ازپیش در موردتوجه عموم جامعه قرار گرفتند و رفتارهایشان با حساسیت بیشتری دنبال می‌شود (اشنلر و تونی^۵، ۲۰۱۱). در پژوهشی تترووا و سابولووا^۶ (۲۰۱۰، ۲۳۰-۲۲۹) مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاهی را در ۵ سطح اقتصادی، اخلاقی، شبه اجتماعی^۷، بشردوستانه و محیطی^۸ با ۱۹ زیر شاخص مطرح کردند. در اتحادیه‌ی اروپا پروژه‌ای تعریف شده است که مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاهی اروپا^۹ در آن مورد تأکید قرار دارد. این پروژه الزام وجود یک راهبرد مسئولیت‌پذیری اجتماعی برای تمام دانشگاه‌های اروپا و مقابله با تعادل نداشتن اقدامات مربوط به مسئولیت‌پذیری اجتماعی در میان دانشگاه‌ها در نواحی مختلف اروپا را ضروری دانست. هدف اصلی این پروژه، طراحی مشترک یک چهارچوب اروپایی بود تا امکان توسعه‌ی یک برنامه‌ی اروپایی و شبکه‌سازی بین دانشگاه‌های اروپایی به لحاظ مسئولیت‌پذیری اجتماعی برای تقویت اقدامات مسئولانه‌ی اجتماعی در سطح اروپا و فراتر از آن، مبادله اقدامات خوب در زمینه‌های حکمرانی سازمانی، حقوق بشر، شیوه‌های کار، محیط،

1 Pyramid

2 Intersecting Circles

3 Concentric Circles

4 Geva

5 Schneller & Thöni

6 Tetřevová & Sabolová

7 Sub-social level

8 Environmental level

9 University Social Responsibility in Europe (EU-USR)

اقدامات عملیاتی منصفانه، مشکلات مربوط به مصرف‌کنندگان و مشارکت جامعه و توسعه آن فراهم آورد (پروژه مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌های اتحادیه اروپا^۱، ۲۰۱۲). در ایران نیز پژوهش‌های مختلفی در حوزه‌ی مسئولیت‌پذیر اجتماعی دانشگاه‌ها انجام شده است. شفائی یامچلو، ایلی و فرامرز قراملکی (۱۳۹۵، ۷۹) در پژوهشی به مطالعه‌ی وضعیت موجود دانشگاه تهران در رابطه با مسئولیت اجتماعی آن بر اساس دیدگاه اعضای هیئت‌علمی، مبتنی بر الگوی والایس^۲ پرداختند. جامعه‌ی آماری پژوهش شامل کلیه‌ی اعضای هیئت‌علمی دانشکده‌های واقع در شهر تهران «دانشگاه تهران» با تعداد ۱۵۹۳ نفر هست که با روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای و به‌صورت تصادفی، تعداد ۱۳۸ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌های پرسش‌نامه الگوی والایس مطرح‌شده در سال ۲۰۰۸ بود. یافته‌های پژوهش گویای آن است که وضعیت مسئولیت اجتماعی در دانشگاه تهران چندان مطلوب و رضایت‌بخش نبوده است. با توجه به اینکه وضعیت مسئولیت اجتماعی دانشگاه در چهار حوزه‌ی دانشگاه مسئول به لحاظ اجتماعی و زیست‌محیطی، آموزش معتبر و مسئولانه حرفه‌ای و شهروندی، مدیریت اجتماعی دانش و مشارکت اجتماعی و حمایت از توسعه پایدار بررسی شدند. بر اساس نتایج نظرسنجی از اعضای هیئت‌علمی دانشگاه تهران، وضعیت موجود دانشگاه در هر چهار حوزه، نامطلوب و مستلزم بهبود بودند. حبیبی، وظیفه دوست و جعفری (۱۳۹۵، ۱۲۵) در پژوهشی به ارزیابی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی خراسان رضوی، شمالی و جنوبی و پیشنهاد الگویی برای سنجش پرداختند. جامعه‌ی آماری تحقیق اعضای هیئت‌علمی با مرتبه‌ی استادیار به بالا در دانشگاه آزاد شعب خراسان رضوی، شمالی و جنوبی بود که ۱۲۶۰ نفر بودند و ادعا کردند با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ۳۲۳ نفر از آنان به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. بر اساس یافته‌های تحقیق ۵ بُعد اساسی در مدل مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه به دست آوردند: ابعاد بشردوستانه، اقتصادی، قانونی، اخلاقی و فناوری و ۴۶ شاخصه نیز برای آن در نظر گرفته شد. شفائی یامچلو، ایلی و فرامرز قراملکی (۱۳۹۷، ۱۸۹ و ۱۹۸) در پژوهشی به بررسی مصادیق مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه تهران پرداختند. در این پژوهش نیز مدل والایس مطرح‌شده در سال ۲۰۰۸ مبنای قرار گرفته شد و ابعاد تأثیرات سازمانی (کار، محیط)، تأثیرات آموزشی (آموزش دانشگاهی)، تأثیرات

^۱ EU-USR Project

^۲ Vallacyse

شناختی (پژوهش، شناخت‌شناسی) و تأثیرات اجتماعی (انسجام، انتقال و مشارکت) از نظر ۱۳۸ نفر از اعضای هیئت‌علمی موردبررسی و تحلیل قرار گرفتند. بر این اساس حوزه‌های موردبررسی در این پژوهش در چهار حوزه زیر بوده است. ۱. دانشگاه مسئول به لحاظ اجتماعی و زیست‌محیطی (تأثیرات سازمانی) ۲. آموزش مسئولانه و معتبر حرفه‌ای‌ها و شهروندان (تأثیرات آموزشی) ۳. مدیریت اجتماعی دانش (تأثیرات شناختی) ۴. مشارکت اجتماعی و حمایت منسجم دانشگاه از توسعه پایدار (تأثیرات اجتماعی). بامطالعه‌ی ادبیات پژوهش‌های انجام‌شده در کشور مشخص شد، پژوهش‌هایی که تاکنون انجام شده است، بیشتر بر مسئولیت‌پذیر اجتماعی دانشگاه‌ها نسل اول و نسل دوم تأکید داشتند و به‌صورت خاص مصادیق مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌ها نسل سوم و چهارم پرداخته نشده است.

هدف

هدف پژوهش، شناسایی مصادیق مسئولیت‌پذیری اجتماعی نسبت به جامعه در پروژه‌های طرح شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران، به‌عنوان نمونه‌ای از تلاش عملی برای حرکت به سمت دانشگاه نسل نوین اخلاق‌مدار و مسئولیت‌پذیر است. در این پژوهش مدل کارول مبنای طبقه‌بندی مصادیق مسئولیت‌پذیری اجتماعی بوده است؛ بنابراین پژوهش به دنبال پاسخ به پرسش‌های زیر است. ۱. مصادیق مسئولیت‌پذیری‌های در حوزه‌ی اقتصادی_ در پروژه‌های طرح شهر دانش (دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران) کدام‌اند؟ ۲. مصادیق مسئولیت‌پذیری‌های در حوزه قانونی در پروژه‌های طرح شهر دانش کدام‌اند؟ ۳. مصادیق مسئولیت‌پذیری‌های در حوزه اخلاقی در پروژه‌های طرح شهر دانش کدام‌اند؟ ۴. مصادیق مسئولیت‌پذیری‌های در حوزه بشردوستانه در پروژه‌های طرح شهر دانش کدام‌اند؟

روش‌شناسی

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر ابزار گردآوری اطلاعات توصیفی - پیمایشی از نوع تک مقطعی است. ابزار گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و همچنین میدانی (مصاحبه) بوده است. جامعه‌ی آماری مصاحبه شامل ساکنین محدوده‌ی پروژه‌ی شهر دانش، متخصصان حوزه اخلاق سازمانی آشنا با طرح شهر دانش و مدیران و کارشناسان دفتر مدیریت شهر دانش بوده است. روش نمونه‌گیری به‌خاطر محدود بودن تعداد خبرگان، گلوله برفی بود که درنهایت ۱۸ مصاحبه انجام شد و اشباع نظری اتفاق افتاد. برای تجزیه‌وتحلیل مصاحبه‌ها از تحلیل تم استفاده شد.

نتایج

پس از انجام مصاحبه و شناسایی مصادیق مسئولیت‌پذیری اجتماعی در پروژه‌های طرح شهر دانش، با کمک نظرسنجی از خبرگان این مصادیق بر اساس مدل کارول در چهار مؤلفه‌ی اصلی اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه برای مسئولیت‌پذیری اجتماعی به شرح جدول ۱ تا ۴ شناسایی و طبقه‌بندی شدند.

جدول ۱) مصادیق مسئولیت‌پذیری‌های در حوزه‌ی اقتصادی در پروژه‌های طرح شهر دانش

توضیحات	مصادیق
در طرح شهر دانش ۳۴۷۷۶۰ مترمربع فضای جدید برای دانشگاه تهران و ۱۹۳۲۰۰ مترمربع برای دانشگاه علوم پزشکی تهران در تعامل با شهر و پارک علم و فناوری در این محدوده برای دانشگاه تهران در نظر گرفته شده است و برنامه‌ریزی برای ایجاد ۳۰۰۰ الی ۵۰۰۰ شرکت‌های دانش‌بنیان در فضای جدید پارک علم و فناوری صورت گرفت.	گسترش کارآفرینی در کشور و ایجاد شغل در جامعه
از طریق کسب سود در کسب‌وکارهای دانش‌بنیان با مشارکت دانشگاه در محدوده طرح در بخش پارک علم و فناوری دانشگاه تهران درآمدزایی صورت خواهد گرفت.	کاهش وابستگی دانشگاه به بودجه عمومی کشور
ایجاد بستر اشتغال دانش‌بنیان و جذابیت تسهیلات و امکانات، فرصت‌های بیشتری برای جذب، حفظ و نگهداشت نخبگان از میان دانش‌آموختگان دانشجویان و اعضای هیئت‌علمی به وجود می‌آورد.	جذب و نگهداشت نخبگان
با استقرار شرکت‌های دانش‌بنیان در فضای جدید، حلقه کمرنگ ارتباط صنعت و دانشگاه که در کشور وضعیت چندان درخشانی ندارد، با اجرای این طرح تقویت می‌شود.	ارتقای رابطه صنعت و دانشگاه
توضیحات	مصادیق
شهر دانش به تعهدات مالی نسبت به سرمایه‌گذاران، مشاوران، مشارکت‌کنندگان محلی و مجریان پروژه‌های ساخت‌وساز عمل می‌کند.	مسئولیت‌های مالی
در طرح شهر دانش به‌جای کسب درآمد اعضای هیئت‌علمی از طریق کمیته واحدهای تدریس شده و تعدد پایان‌نامه‌ها، خلق ثروت‌آفرینی مبتنی بر ایجاد شرکت دانش‌بنیان و کارآفرینی تشویق می‌شود.	بازتعریف نظام پرداخت اعضای هیئت‌علمی در راستای اخلاق‌مداری
حتی یکی از ساختمان‌های محدوده طرح به‌اجبار تملیک نشده‌اند و همگی با قیمت کارشناسی و حتی بالاتر از قیمت منطقه، با رضایت کامل مالکین فروخته شده‌اند.	قیمت‌گذاری منصفانه املاک خریداری شده

جدول ۲) مصادیق مسئولیت‌پذیری‌های در حوزه‌ی قانونی در پروژه‌های طرح شهر دانش

مصادیق	توضیحات
تعهد به الزام به مشروعیت و اجابت قانون	این طرح دارای موافقت‌نامه‌ی رئیس‌جمهور، دارای تصویب‌نامه‌ی هیئت‌وزیران، مصوبه‌ی شورای عالی شهرسازی و معماری ایران است و الزامات قانونی اخذ مصوبه‌ی کمیسیون ماده ۵ شهر تهران رعایت شده است.
تسهیل ثبت اختراع و ایجاد شرکت دانش‌بنیان برای دانشجویان و اعضای هیئت‌علمی	مشاوره حقوقی و قانونی برای ثبت اختراع و ایده‌ها و مالکیت فکری و ایجاد شرکت دانش‌بنیان در دانشگاه تهران صورت می‌گیرد تا در نهایت شرکت دانش‌بنیان در بخش پارک علم و فناوری طرح شهر دانش فعالیت کند.
تعهد به استراتژی کلی نظام برای رسیدن به اقتصاد دانش‌بنیان	ایجاد شهر دانش (دانشگاه کارآفرین، سبز و هوشمند) متناسب با شرایط و تحولات جدید دانشگاه‌های پیشرو دنیا و حرکت دانشگاه به سمت دانشگاه نسل ۳ و ۴ و در راستای تحقق اقتصاد دانش‌بنیان صورت می‌گیرد. با پیاده‌سازی طرح شهر دانش و توسعه‌ی چنین خوشه‌هایی در کل کشور تولید دانش و کارآفرینی در کل کشور افزایش می‌یابد و از اقتصاد در حال گذار از اقتصاد عامل محور به کارایی محور به سمت اقتصاد نوآوری محور و ایجاد پویایی کسب‌وکار و بهبود و تسهیل فضای کسب‌وکار در کشور تسهیل می‌شود.
تعهد پاسخگویی مستمر به مالکان واحدهای در حال واگذاری و ساکنین منطقه	همیشه در اتاق دفتر طرح ساماندهی (به‌جز هشت سالی که دولت نهم و دهم در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ طرح را متوقف کرده بودند) به روی مردم باز بوده است. گواه این مطلب است که از ۱۴۵۰ ملک شخصی حدود ۱۰۵۰ مورد بدون حتی یک مورد نارضایتی و مشکل قانونی در معاملات انجام‌شده خریداری شده‌اند.
حفظ حق قانونی امکان بازسازی املاک کنونی محدوده‌ی طرح	بازسازی ساختمان‌های تملیک نشده فعلی از نظر قانونی مجاز است و مشکلی بابت بازسازی وجود ندارد.
تعهد مجریان طرح شهر دانش به تراکم ۲۰۰ درصدی مصوب در طرح جدید	طرح شهر دانش تراکم کمتری نسبت به وضع موجود دارد و طرح مصوبه تراکم ۲۰۰ درصدی از کمیسیون ماده‌ی ۵ دارد و مجریان طرح به مصوبات قانونی عمل می‌کنند و پایبند هستند.

جدول ۳) مصادیق مسئولیت‌پذیری‌های در حوزه‌ی اخلاقی در پروژه‌های طرح شهر دانش

مصادیق	توضیحات
توجه به ذی‌نفعان متعدد طرح شهر دانش با اعمال نظر نخبگان، خط‌مشی‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان نهادهای حاکمیتی	طرح شهر دانش با ساعت‌ها مطالعه، پژوهش، پرسش‌وپاسخ و جلسه‌های کارشناسی و با در نظر گرفتن منافع ذی‌نفعان مختلف تعریف و بازبینی شده است. این طرح دارای مصوبه‌ها، مساعدت‌ها و مجوزها از نهادهای حاکمیتی مرتبط است. دولت‌ها و قانون‌گذاران و مراجع تصمیم‌گیری قانونی و صاحب‌نظران حقوقی ساعت‌ها در جلسات کارشناسی متعدد طرح را بررسی کردند.
حفاظت از مالکیت معنوی به‌ویژه حفاظت از کپی‌رایت	با ایجاد فرصت به دانشجویان و اعضای هیئت‌علمی برای ثبت ایده‌ها و مالکیت فکری‌شان از سرقت مالکیت معنوی آن‌ها پیشگیری می‌شود.
کاهش تخلفات علمی و پژوهشی	با توجه به مسئله‌ی محوری از طریق شرکت‌های دانش‌بنیان، تعداد مقالات و پایان‌نامه‌های غیر کاربردی و غیرمساله محور کاهش می‌یابد.
بازتعریف تعامل اخلاقی اساتید و دانشجویان در این بستر جدید با گسترش همکاری‌های علمی، تحقیقاتی و تجاری	با ارزش قراردادن ایجاد شرکت دانش‌بنیان مشترک با دانشجویان و کارآفرینی، فشار برای نگارش مقاله و کتاب از روی دانشجویان کم می‌شود.
رعایت اخلاق زیست‌محیطی در دانشگاه	شهر دانش پایلوت یک شهر سبز، هوشمند و کارآفرین است در آن ساختار سازمانی محیطی (مبتنی بر بازیاقت، صرفه‌جویی در انرژی) وجود دارد. با افزایش سرانه‌ی فضای سبز بعد اجرای طرح بر حفاظت از منابع طبیعی تأکید شده است. از سرمایه‌گذاری در فناوری‌های محیطی پشتیبانی می‌شود و از کارآفرینی در حوزه‌های زیست‌محیطی حمایت می‌کند و با ایجاد بستری برای توسعه‌ی محصولات و خدمات زیست‌محیطی و هوشمندسازی‌هایی که به کاهش مصرف انرژی، کاهش تولید کربن و... است، مورد حمایت قرار می‌گیرند.
توسعه‌ی اخلاق کار میان‌رشته‌ای و همکاری بین‌رشته‌ای و بین دانشگاهی	به‌دوراز شیفتگی‌های تخصصی و تعصبات تخصصی با ایجاد هم‌افزایی در شرکت‌های دانش‌بنیان کارهای میان‌رشته‌ای تشویق می‌شود حتی در سطح دانشگاه‌های وزارت علوم و وزارت بهداشت که جلوی دوباره‌کاری‌ها و اتلاف منابع گرفته می‌شود و فضای نوآوری و خلاقیت که برای جامعه تسری می‌یابد

جدول ۴) مصادیق مسئولیت‌پذیری‌های در حوزه‌ی بشردوستانه در پروژه‌های طرح شهر دانش

مصادیق	توضیحات
بهبود سرانه‌ی فضای آموزشی برای دانشجویان و اعضای هیئت‌علمی	بدون افزایش تعداد دانشجویان (برای رسیدن به استاندارد یونسکو)، ۴۷ هزار مترمربع فضای جدید برای دانشگاه تهران و ۸۱ هزار مترمربع فضای جدید برای دانشگاه علوم پزشکی برای افزایش کارایی و اثربخشی و رفاه دانشجویان و اعضای هیئت‌علمی ساخته می‌شود.
بهبود سرانه‌ی فضای پژوهشی برای دانشجویان و اعضای هیئت‌علمی	بدون افزایش تعداد دانشجویان (برای رسیدن به استاندارد یونسکو)، با توجه به وجود نداشتن فضاهای پژوهشی در دو دانشگاه، ۶۶ هزار مترمربع فضای جدید دانشگاه تهران و ۴۱ هزار مترمربع فضا برای دانشگاه علوم پزشکی تهران ساخته می‌شود.
بهبود سرانه‌ی فضای پشتیبانی - رفاهی	برای بهبود سرانه فضای پشتیبانی - رفاهی دانشگاه تهران ۸۲ هزار مترمربع برای دانشگاه علوم پزشکی تهران ۴۶ هزار مترمربع فضای جدید ساخته می‌شود.
بهبود سرانه‌ی فضای سبز	در طرح پیشنهادی ۱۷ باغ بزرگ حدود ۵۷ هزار مترمربع باغ، ۲۰ هزار مترمربع محوطه‌های خاص، ۳۸ هزار و ۲۸۸ مترمربع فضای سبز مجاور پیلوت و ۵۴ هزار و ۲۱۹ مترمربع فضای سبز و محوطه ساختمانی دیده شده است که مجموع این فضاها به حدود ۱۷۰ هزار مترمربع می‌رسد که بسیار بیشتر از فضاهای سبز موجود است.
حفظ بخش‌های تاریخی و رعایت میراث فرهنگی	برای حفظ حریم میراث ملی پردیس مرکزی دانشگاه تهران از گزند ساخت‌وسازهای با تراکم بالای تجاری و اداری و مسکونی شهری صورت می‌گیرد و ملاحظات ثبت جهانی دانشگاه تهران در یونسکو لحاظ می‌شود. همچنین سازمان میراث فرهنگی و گردشگری در سال ۱۳۸۶ تنها ۴ قطعه ساختمان موجود در محدوده‌ی طرح را واجد ارزش میراث فرهنگی شناسایی کردند اما مشاوران طرح علاوه بر ۴ قطعه‌ی موجود، ۱۱۳ ساختمان دیگر را نیز واجد ارزش تاریخی (البته با درجات مختلف) شناسایی کردند و که در نهایت ۱۱۷ قطعه ضمن مقاوم‌سازی و بازسازی مورد نیاز در طرح شهر دانش حفظ خواهند شد.
بهبود ترافیک منطقه به‌واسطه‌ی اجرای طرح شهر دانش	با توجه به اینکه تراکم از ۳۴۵ درصد قدیم به ۲۰۰ درصد در طرح شهر دانش کاهش می‌یابد. به‌علاوه با در نظر گرفتن دیگر تمهیدات ترافیکی و با توجه به ماهیت فعالیت‌ها در طرح جدید، وضعیت ترافیک بهتر می‌شود.
دادن هویت دانشی به شهر تهران	استقرار ۳ الی ۵ هزار شرکت دانش‌بنیان در محدوده‌ی طرح، کلان‌شهر تهران هویت دانشی می‌گیرد و شهر تهران در کنار هویت تاریخی و سیاسی خود به‌عنوان قلب تپنده‌ی دانش ایران مطرح می‌شود. همچنین کارآفرینی و تجاری‌سازی علم باعث تحولات در شهر تهران نیز می‌شود.
حمایت از کارآفرینی دانش‌بنیان دارای ماهیت بشردوستانه	از محصولات و خدمات و شرکت‌های دانش‌بنیان در حوزه‌های بشردوستانه که برای کاهش آلام بشر (برای مثال در پیش‌بینی و پیشگیری از آسیب‌های ناشی از فجایی نظیر سیل، زلزله، بیابان‌زدایی، خشک‌سالی و ...) فعالیت می‌کنند، پشتیبانی می‌شود.

تلاش برای حفظ امنیت محدودی طرح	ساختمان‌های تملک شده حتی در مرحله‌ی خریداری املاک، متروکه و خالی نبودند و برای تمام املاک خریداری‌شده کاربری تعریف شده است.
--------------------------------	---

نتیجه‌گیری

همواره تبیین مصداق اخلاقی و مسئولیت‌های اجتماعی و تعریف مفاهیم اخلاقی در هر بخش و سازمان به افراد کمک می‌کند تا دریابند کدام فرایندها، تصمیم‌ها و اعمال و ویژگی‌ها اخلاقی هستند (ماه‌بانوئی، پورعزت، زارعی متین و یزدانی، ۲۰۱۹، ۳۰). هدف این پژوهش شناسایی مصداق مسئولیت‌پذیری اجتماعی نسبت به جامعه در پروژه‌های طرح شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران بوده است. این تجربه به‌عنوان نمونه‌ای از تلاش عملی برای حرکت به سمت دانشگاه نسل نوین اخلاق‌مدار و مسئولیت‌پذیر است. برای پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش با استفاده از روش مصاحبه از ساکنین محدوده‌ی پروژه شهر دانش، متخصصان حوزه اخلاق سازمانی و مدیران و کارشناسان دفتر مدیریت شهر دانش نظرسنجی شد و با روش گلوله برفی نمونه‌گیری صورت گرفت که در نهایت با انجام ۱۸ مصاحبه، اشباع نظری اتفاق افتاد. مصداق شناسایی‌شده برای مسئولیت اجتماعی در پروژه‌های طرح شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران بر اساس مدل کارول در چهار حوزه اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه طبقه‌بندی شدند. بر اساس نتایج پژوهش، مصداق مسئولیت‌پذیری‌ها در حوزه‌ی اقتصادی عبارت‌اند از: ۱. گسترش کارآفرینی در کشور و ایجاد شغل در جامعه ۲. کاهش وابستگی دانشگاه به بودجه‌ی عمومی کشور ۳. جذب و نگهداشت نخبگان ۴. ارتقای رابطه‌ی صنعت و دانشگاه ۵. مسئولیت‌های مالی ۶. بازتعریف نظام پرداخت اعضای هیئت‌علمی در راستای اخلاق‌مداری ۶. قیمت‌گذاری منصفانه‌ی املاک خریداری‌شده. مصداق مسئولیت‌پذیری‌ها در حوزه‌ی قانونی عبارت‌اند از: ۱. تعهد به الزام به مشروعیت و اجابت قانون ۲. تسهیل ثبت اختراع و ایجاد شرکت دانش‌بنیان برای دانشجویان و اعضای هیئت‌علمی ۳. تعهد به استراتژی کلی نظام برای رسیدن به اقتصاد دانش‌بنیان ۴. تعهد پاسخگویی مستمر به مالکان واحدهای در حال واگذاری و ساکنین منطقه ۵. حفظ حق قانونی امکان بازسازی املاک کنونی محدوده‌ی طرح ۶. تعهد مجریان طرح شهر دانش به تراکم ۲۰۰ درصدی مصوب در طرح جدید. مصداق مسئولیت‌پذیری‌ها در حوزه اخلاقی عبارت‌اند از: ۱. توجه به ذی‌نفعان متعدد طرح شهر دانش با اعمال نظر نخبگان، خط‌مشی‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان نهادهای حاکمیتی ۲. حفاظت از مالکیت معنوی به‌ویژه حفاظت از کپی‌رایت ۳. کاهش تخلفات علمی و پژوهشی ۴. بازتعریف تعامل اخلاقی اساتید و دانشجویان در این بستر جدید با گسترش همکاری‌های علمی، تحقیقاتی و تجاری ۵. رعایت اخلاق زیست‌محیطی

در دانشگاه ۶ توسعه‌ی اخلاق کار میان‌رشته‌ای و همکاری بین‌رشته‌ای و بین دانشگاهی. مصادیق مسئولیت‌پذیری‌ها در حوزه بشردوستان عبارت‌اند از: ۱. بهبود سرانه‌ی فضای آموزشی برای دانشجویان و اعضای هیئت‌علمی ۲. بهبود سرانه‌ی فضای پژوهشی برای دانشجویان و اعضای هیئت‌علمی ۳. بهبود سرانه‌ی فضای پشتیبانی - رفاهی ۴. بهبود سرانه‌ی فضای سبز ۵. حفظ بخش‌های تاریخی و رعایت میراث فرهنگی ۶. بهبود ترافیک منطقه به‌واسطه‌ی اجرای طرح شهر دانش ۷. دادن هویت دانشی به شهر تهران ۸. حمایت از کارآفرینی دانش‌بنیان دارای ماهیت بشردوستانه ۹. تلاش برای حفظ امنیت محدوده‌ی طرح. یکی از محدودیت‌های تحقیق این است که در این پژوهش از سنجش میزان اهمیت و عملکرد هر یک از مسئولیت‌های اجتماعی در سطح وسیع صورت نگرفته است بنابراین به پژوهشگران و علاقه‌مندان برای انجام تحقیقات آتی پیشنهاد می‌گردد در سطح گسترده و با نظرسنجی از ذی‌نفعان مختلف با استفاده از روش‌های آماری میزان اهمیت و عملکرد هر یک از شاخص‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی ارزشیابی گردد و مواردی که اهمیت بالا دارند ولی عملکردشان در سطح مناسبی نیست، شناسایی و اولویت‌بندی شوند. یافته‌های این پژوهش می‌تواند راهنمای مناسبی برای خط‌مشی‌گذاران، مدیران و مجریان پروژه‌های کلان توسعه‌ای دانشگاه‌ها در سطح کشور باشد و به‌عنوان چراغ راهی برای رسیدن به مصادیق دانشگاه نسل سوم و چهارم اخلاق‌مدار در نظر گرفته شود.

تقدیر

این مقاله بخشی از خروجی‌های پژوهشی طرح پسادکترای آقای روح اله قاسمی با عنوان طراحی و تبیین مدل مدیریت ریسک پروژه‌های طرح شهر دانش (مورد مطالعه: طرح شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران) است که با کد پژوهشی ۹۷۰۲۲۷۵۳ تحت حمایت مالی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور بوده است.

منابع

۱. حبیبی، نوید؛ وظیفه دوست، حسین و جعفری، پریش (۱۳۹۵). مؤلفه‌های ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۲۲ (۲)، ۱۴۵-۱۲۵.
۲. شفائی یامچلو، طاهره؛ ایلی، خدیار و فرامرز قراملکی، احد (۱۳۹۵). مطالعه شناخت وضعیت موجود مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر الگوی والایس بر اساس دیدگاه اعضای هیئت‌علمی (مورد: دانشگاه تهران). *آموزش عالی ایران*، ۸ (۴)، ۱۰۲-۷۹.
۳. شفائی یامچلو، طاهره؛ ایلی، خدیار و فرامرز قراملکی، احد (۱۳۹۷). مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه‌ها (مورد مطالعه: دانشگاه تهران)، فصلنامه مطالعات فرهنگی دانشگاه تهران، ۲۵، ۱۸۹-۲۰۲.
۴. روابط عمومی دانشگاه تهران (۱۳۹۷). شفاف‌سازی دانشگاه تهران درباره طرح شهر دانش، خبر شماره ۵۸۰۵، منتشر شده در تاریخ: ۲۲ خرداد ۱۳۹۷، قابل بازیابی از: <https://ut.ac.ir/fa/news/5805>
5. Allen, M. (2010). Corporate universities 2010: Globalization and greater sophistication. *The Journal of International Management Studies*, 5(1), 48-53.
6. Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business horizons*, 34(4), 39-48.
7. EU_USR Project. (2012). Comparative Research on the Social Responsibility of Universities in Europe and Development of a Community Reference Framework. Retrieved from: <http://www.eu-usr.eu/wp-content/uploads/2015/04/D1.4-Final-Report-Public-Part-EN.pdf> (Accessed: 18 November 2020).
8. Geva, A. (2008). Three models of corporate social responsibility: Interrelationships between theory, research, and practice. *Business and society review*, 113(1), 1-41.
9. ISO 26000 (2010), Guidance on social responsibility, Retrieved from: <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100258.pdf> (Accessed: 20 November 2020).
10. Mahbanoeei, B., Poorezzat, A. A., Zarei Matin, H., & Yazdani, H. R. (2019). E-Health Cods of Medical Ethics based on Virtue Approach in Hospitals. *The Journal of Ethics in Science and Technology*, 14(3), 29-36 (In Persian).
11. Mohaghar, A., Mahbanoeei, B., Ghasemi, R. (2017), Knowledge City, Entrepreneurship, Green and Smart University: A Practical Sample for ethnic oriented University (A Case Study: Knowledge City Plan in Tehran University and Tehran University of Medical Sciences), National

- Conference of ethnic oriented University, University of Tehran, Tehran, Iran: 82-83 (In Persian).
12. Pawłowski, K. (2009). The 'fourth generation university' as a creator of the local and regional development. *Higher Education in Europe*, 34(1), 51-64.
  13. Pourezat, A. A., Zareimatin, H., Yazdani, H. R., & Mehbanooei, B. (2020). Designing Virtue-Based Organizational Ethics model for Tehran University of Medical Sciences Hospitals. *Medical Ethics Journal*, 13(44), 1-13 (In Persian).
  14. Schneller, C., & Thöni, E. (Eds). (2011). *Knowledge Societies: Universities and Their Social Responsibilities: 2nd Asia-Europe Education Workshop, 5-7 June 2011, Innsbruck, Austria*.
  15. Tetřevová, L., & Sabolova, V. (2010). University stakeholder management and university social responsibility. *WSEAS Transactions on Advances in Engineering Education*, 7(7), 224-233.
  16. Wissema, J. G. (2009). *Towards the third generation university: Managing the university in transition*. Edward Elgar Publishing.
  17. Zuti, B., & Lukovics, M. (2015)., "Fourth Generation" Universities and Regional Development.